

Historiska spår invid ett gravfält i Hällestads socken

Inom fornlämningsområde för gravfält L2012:8615
samt inom delar av L2022:5744 och L2022:5745
Gylltorp 1:1 och Ullstorp 4:2 i Hällestads socken
Finspångs kommun, Östergötland

Nina Balknäs

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Östergötlands län med platsen
för schaktningsövervakningen markerad i rött.*

© 2023 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2023:11
Lst dnr 431-6931-2022

Författare	Nina Balknäs
Kvalitetsgranskning	Leif Karlenby
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Vägen upp mot gravfält L2012:8615. Foto från väster.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2023:11

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

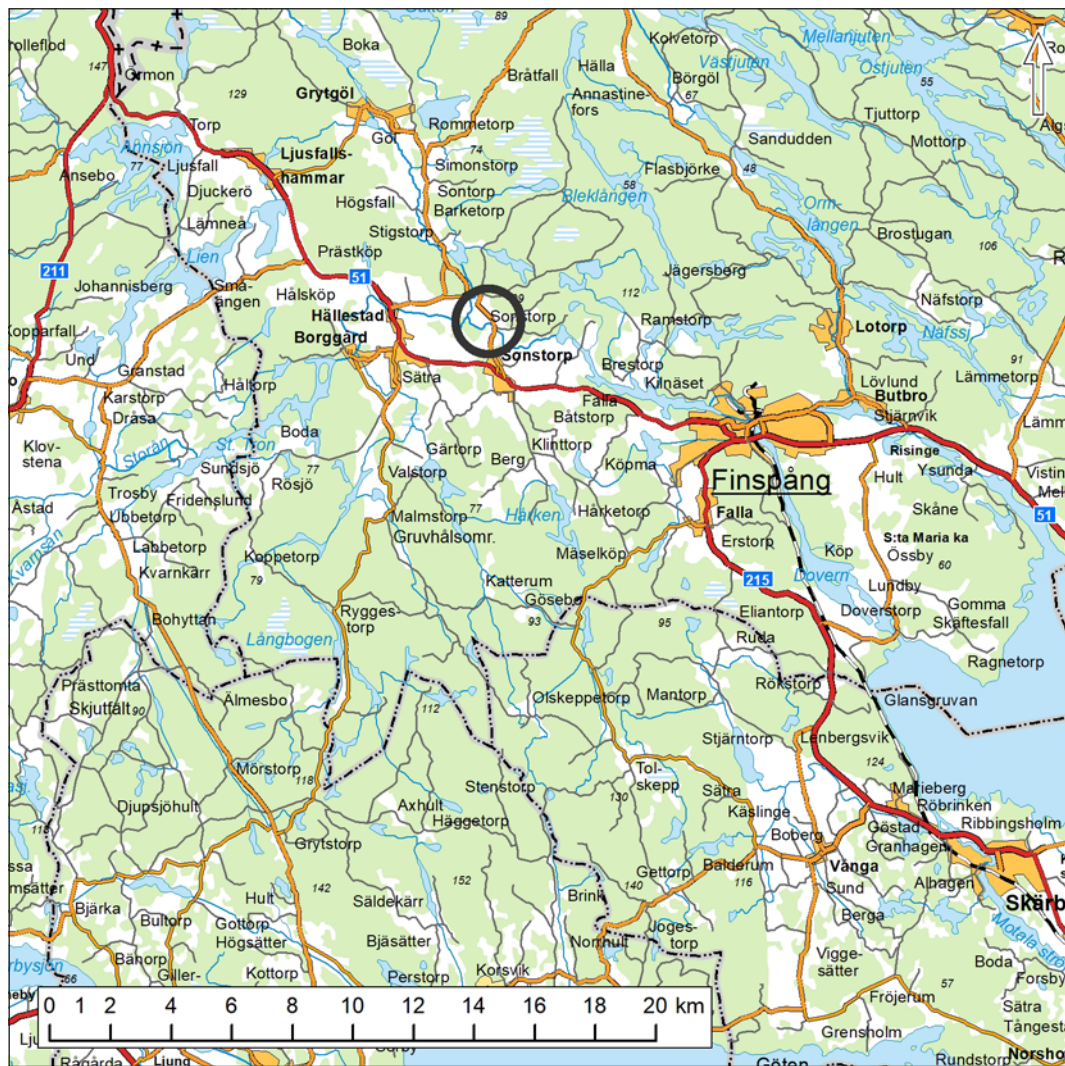
Historiska spår invid ett gravfält i Hällestads socken

Inom fornlämningsområde för gravfält L2012:8615
samt inom delar av L2022:5744 och L2022:5745
Gylltorp 1:1 och Ullstorp 4:2 i Hällestads socken
Finspångs kommun, Östergötland

Nina Balknäs

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	6
Syfte och målgrupper	8
Metod och genomförande	8
Gravfält L2012:8615	8
Gylltorp L2022:5745	8
Ullstorp L2022:5744	8
Resultat	9
Gravfält L2012:8615	9
Analyser	11
Fynd	11
Gylltorp L2022:5745	12
Tolkning	13
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	13
Tekniska och administrativa uppgifter	14
Referenser	15
Förteckning över figurer	15
Förteckning över bilagor	15
Bilagor	16
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	<i>16</i>
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	<i>16</i>
<i>Bilaga 3. Vedartsanalys</i>	<i>17</i>
<i>Bilaga 4. ¹⁴C-analys</i>	<i>18</i>

Figur 1. Översiktskarta med platsen för schaktningsövervakningen markerad inom svart cirkel. Skala 1:250 000.

Figur 2. Översiktskarta med schaktningsövervakningen markerad med röda cirklar. Skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

Under oktober 2022 genomförde Arkeologgruppen en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i Finspångs kommun. Arbetet utfördes i samband med fiberdragning. På grund av missförstånd hade två av tre sträckor redan grävts då arkeolog kom till platsen. Ledningsdragningen förbi gravfältet genomfördes dock enligt beslut och undersökningsplan.

Vid schaktningsövervakningen påträffades sju stolphål varav två med stolpfärgning. Ett stolphål har daterats till efterreformatorisk tid. Längs en 81 meter lång sträcka fanns ett sandlager med inslag av sot och kol. Ytterligare två arkeologiska lager mättes in, liksom fyra stenlyft och en rotvälta. Ett fjärde lager fanns i grusvägens västra slänt och bestod av nedspolat material.

INLEDNING

Arkeologgruppen har i oktober 2022 genomfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Arbetet utfördes i samband med fiberdragning i Finspångs kommun. Uppdragsgivare var Länsstyrelsen i Östergötlands län och kostnadsansvar bars av Finet AB.

Enligt Länsstyrelsen beslut (dnr 431-6931-2022) som fattades den 16 september 2022 skulle schaktningsövervakning genomföras inom fornlämningsområdet för gravfält L2012:8615 samt inom delar av by-/gårdstomterna Gylltorp L2022:5744 och Ulltorp L2022:5745 i Hällestads socken. Då arkeolog anlände till platsen visade det sig att fiber redan dragits genom de båda by-/gårdstomterna. Grävningen var gjord före Gylltorp och Ulltorp blev registrerade i Kulturmiljöregistret. Ett anslutningsschakt kvarstod att gräva inom Gylltorps gårdstomt (L2022:5745) vilket övervakades. Ledningsdragningen förbi gravfältet genomfördes enligt beslut. Arbetet kom att delas upp på två tillfällen då TA-plan inte fanns färdig för sträckan utmed bilväg vid det första tillfället.

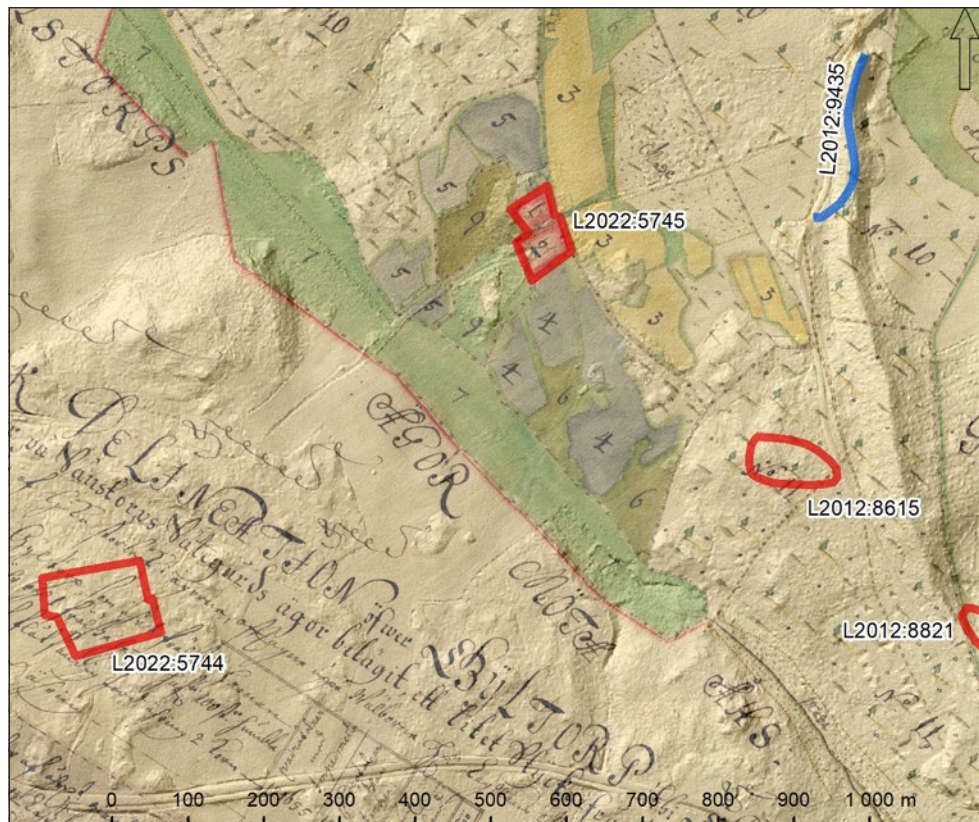
BAKGRUND OCH KULTURMILJÖ

Sonstorp ligger i ett småbrutet landskap med skog och åkermark. Lämningstyperna i området består huvudsakligen av lämningar från historisk tid som lägenhetsbebyggelser, vägmärken och kolningsanläggningar (Fornsök; Skogens pärlor). Äldre lämningstyper består av ett fåtal gravfält och ensamliggande stensättningar.

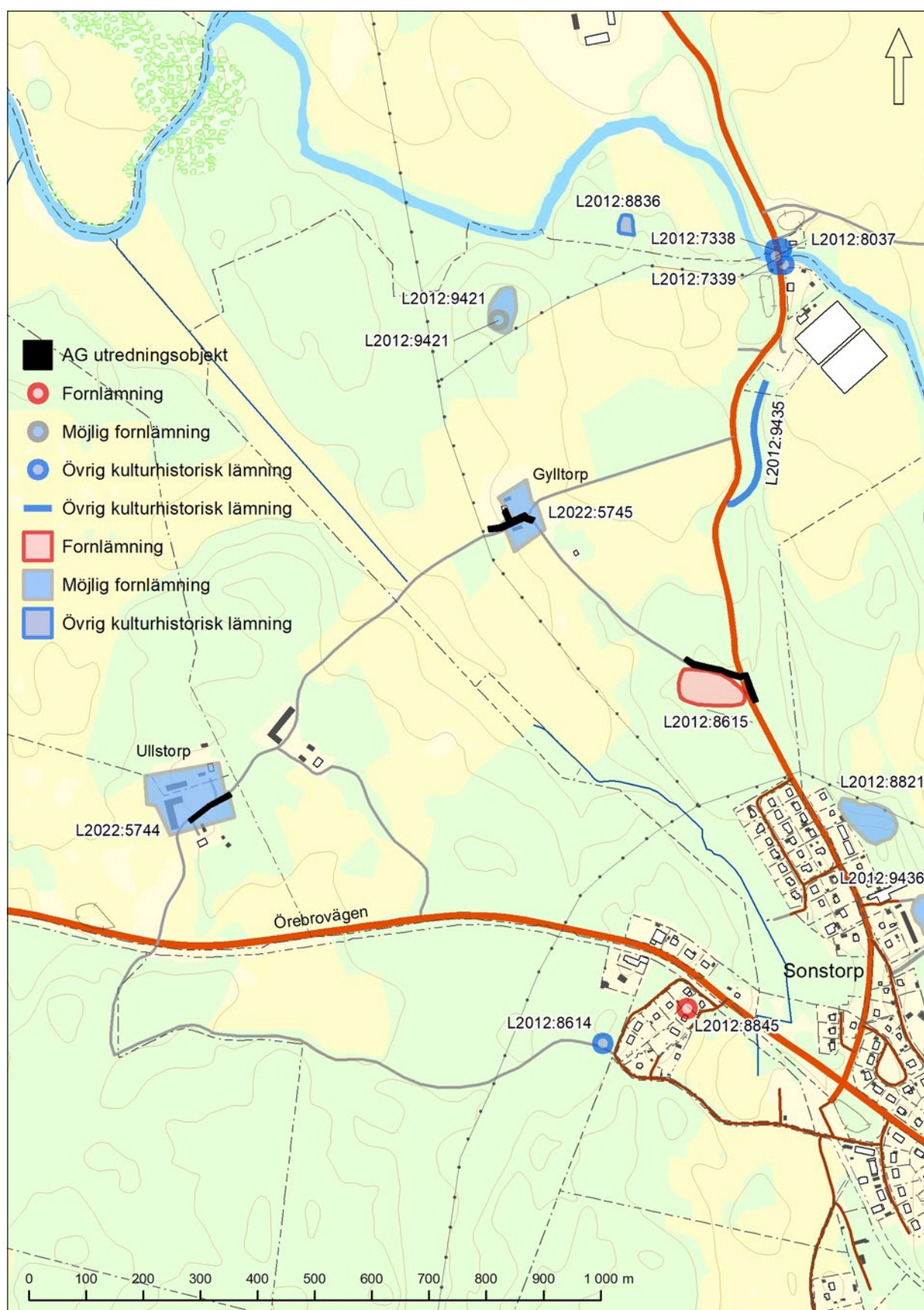
Ortnamnen består huvudsakligen av -torp-namn som generellt anger medeltida nybyggen (isof.se). Äldsta skriftliga belägg för Gylltorp är från år 1348 (Ortnamnsregistret, id 3482251) och för Ulltorp år 1410 (Ortnamnsregistret, id 3485055). En arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll genomfördes mellan Ulltorp och Gylltorp år 2005 (Lindberg & Björkhager 2013). Inget av antikvariskt intresse påträffades.

En sökning i Historiska museets fynddatabas visar att lösfynden i Hällestads socken huvudsakligen tillhör stenålder. Två fynd från yngre järnålder finns redovisade. Fynden består av ett djurhuvudformat spänne (SHM 13156:198) och ett viktlo (13156:199).

Under våren 1987 specialkarterades gravfältet L2012:8615. Resultatet anger att gravfältet är 130×70 meter stort och består av 19 fornlämningar. De utgörs av sju runda stensättningar, tre kvadratiske stensättningar, två treuddar, sex resta stenar och en hålväg. Vid den äldre inventeringen år 1980 anges att en osäker kvadratisk stensättning i östra delen möjligen kan vara en kolbotten (Kulturmiljöregistret). På Länsstyrelsens informationstavla utsatt på platsen finns två kolbottnar i den östra delen av gravfältet. Kolbottnarna är inte registrerade i Kulturmiljöregistret utan ingår i nuläget i gravfältet.

Figur 3. Kartöverlägg med geometrisk avmätning över Gylltorp från år 1713 (LMA D39-45:1) och höjddata. Skala 1:10 000.

Figur 4. Fastighetskartan med lämningar registrerade i Kulturmiljöregistret. Undersökningsområdena markerade med svart. Skala 1:10 000.

SYFTE OCH MÅLGRUPPER

Syftet med undersökningen var att övervaka schaktningsarbetet och med hjälp av ett vetenskapligt arbetssätt undersöka, dokumentera och om möjligt datera den/de fornlämningar som framkom under arbetsföretagets gång.

Inga målgrupper har angivits i förfrågningsunderlaget. Rapporten har utformats för att kunna utgöra underlag inför eventuella framtida arkeologiska åtgärder.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Gravfält L2012:8615

Grävning förbi gravfältet utfördes i två etapper. Den första sträckan grävdes från öster mot väster med en 1,5 meter bred skopa. Grävning skedde skiktvis ned till undergrunden. Schakt, anläggningar och prover mättes in med RTK-GPS. På grund av dålig mottagning fick viss redigering ske i rapportstadiet. Till stöd för det arbetet fanns en handritad skiss med avstånd, mått och beskrivningar. Fotografier togs översiktligt och över anläggningar.

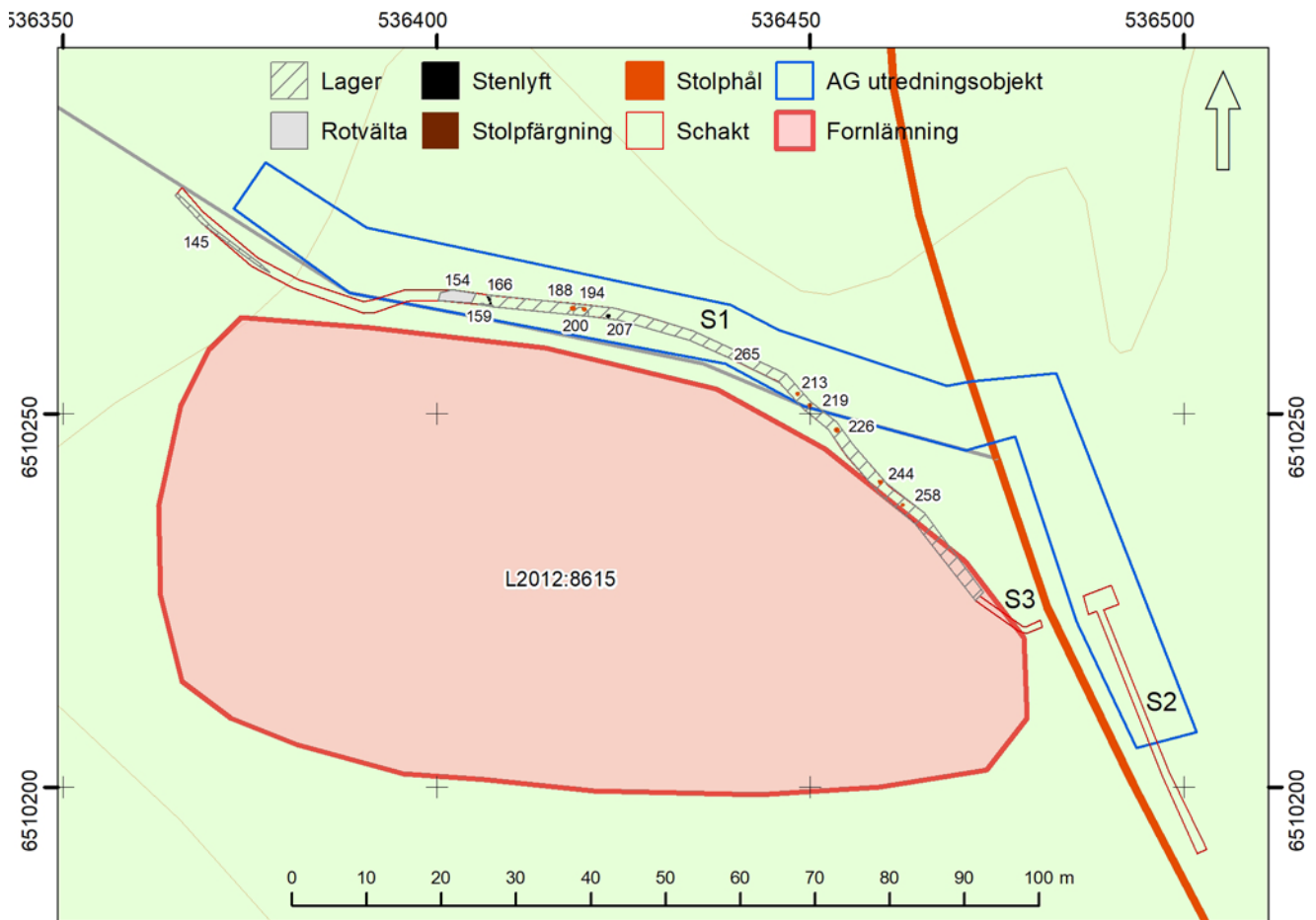
Vid det andra tillfället hade en tryckning skett under den asfalterade vägen öster om gravfältet. Grävning skedde skiktvis ned till planerat ledningsdjup. Schaktet grävdes från söder med en 0,5 meter bred skopa fram till en redan grävd tryckgrop öster om den asfalterade vägen. Därefter sammankopplades den tryckta ledningen med tidigare grävt schakt väster om vägen. Denna gång var all inmätning manuell.

Gylltorp L2022:5745

Vid Gylltorp återstod endast att gräva ledning söderut från vägkorset. Övrig ledningsgrävning var redan gjord. Det innebar att endast det sydöstra hörnet av Länsstyrelsens angivna sträcka kunde övervakas. På platsen övervakades grävning av ett schakt för sammankoppling av ledningar. Schaktet mättes in med RTK-GPS och beskrevs på utskriven plan.

Ullstorp L2022:5744

Ingen schaktningsövervakning gjordes eftersom ledningssträckan redan var grävd.

Figur 5. Plan över schakt och anläggningar vid gravfält L2012:8615. Schaktet grävdes utmed den norra sidan av den grusväg som löper där. Vägen finns med i fastighetskartan men dess sträckning är förenklad vilket gör att det ser ut som att schaktet grävts söder omvägen. Så är alltså inte fallet. Skala 1:1 000.

RESULTAT

Gravfält L2012:8615

Sammanlagt framkom sju stolphål varav två med stolpfärgning, fyra lager, fyra stenlyft och en rotvälta. Ett av lagren (A154) har bedömts som en rotvälta och utgår. Möjligen kan även lager A159 vara en rotvälta. Lagret bestod av kompakt, brun finsand med inslag av kol och förmultnade rötter.

Alla kontexter fanns i schakt S1 som drogs norr om gravfältet. Undergrunden bestod av sand. Centralt fanns stenig och blockig morän. I större delen schakt S1 fanns ett tunt lager brun finsand med inslag av kol (A265). Lagret var 81 meter långt. Under lagret blev övriga kontexter synliga. Stolphålen var 0,26–0,60 meter stora, de flesta i den mindre storleken. Fyllningarna bestod av sand med inslag av kol. Färgen varierade: de i väster var ljusbruna, medan de i öster var mörkt gråbruna.

Figur 6. Stolphål A226 i lod.

Figur 7. De tre stenlyften A166 låg i linje. Foto från väster.

Tre stenlyft (A166) i den västra delen av schakt S1 låg i linje med varandra. De var som mest 0,1 meter djupa och likartade i storlek. Utifrån den framtagna ytan är det omöjligt att säga om det rör sig om stolphålsbottnar, en borttagen stenrad eller om linjen är en slump.

Schakt S2 och S3 grävdes vid ett senare tillfälle, efter att tryckning av ledningsrör under vägen skett under vägen. Schakt S2 drogs genom äldre ledningsdragningar för vatten och tele, öster om bilvägen. Endast omrörd sand påträffades. I sanden fanns fläckar med ljusbrun sand med inslag av kol, liknande det yttäckande lagret A265 i schakt S1. Schakt S3 grävdes för att binda samman tryckningen med schakt S1. Inga anläggningar påträffades.

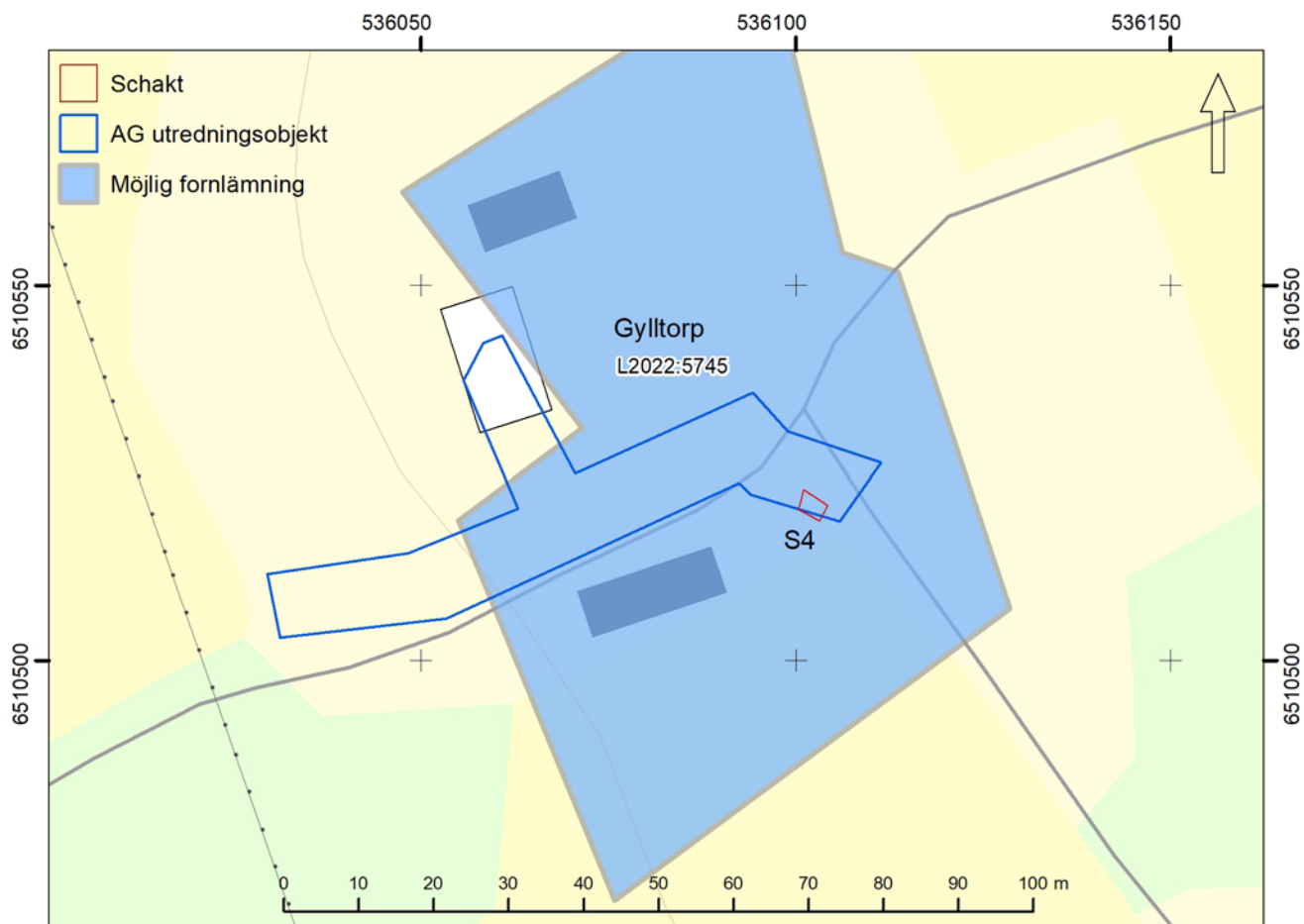
ANALYSER

Ett kolprov (PK206) från stolphål A194 har genomgått vedartsanalys och ¹⁴C-analys. Vedartsanalysen utfördes av Ulf Strucke (Antraco HB). Veden kom från en välvuxen tallstam och var inte helt förkolnad (se bilaga 3).

Dateringen av ¹⁴C-analysen, som har genomförts av Ångströmlaboratoriet, blev 1528–1949 e. Kr. med 2 sigma. Störst sannolikhet ligger i 1600–1700-tal (se bilaga 4).

FYND

Inga fynd gjordes.

Figur 8. Schaktplan vid L2022:5745. Skala 1:1 000.

Figur 9. Schakt S4 sett från väster.
I bakgrunden syns höjden med gravfältet L2012:8615.

Gylltorp L2022:5745

Det grävda schaktet mätte 3,9×2,5 meter. Under 0,4 meter matjord fanns steril, siltig sand. Inget av antikvariskt intresse påträffades. Varken fynd eller analyser finns att redovisa.

TOLKNING

Det daterade stolphålet A194 visar på aktiviteter norr om gravfältet under historisk tid, sannolikt 1600- eller 1700-tal. Det lager som fanns i större delen av schaktet innehöll spritt sot och kol utan koncentrationer av den art som brukar förekomma vid skogsbränder eller svedjebruk. Det förefaller snarare handla om en yta där sot och kol avsatts kontinuerligt under en period. I detta sammanhang kan de två möjliga kolbottnarna i östra delen av gravfältet vara av intresse. Sannolikt härrör både lager och stolphål från aktiviteter förknippade med kolning under historisk tid. De påträffade stolphålen kan möjligen utgöra rester av en hägnad utmed vägen. Det kan inte uteslutas att det daterade kolet är infiltration och att lämningarna är samtida med gravfältet; dock förefaller den tolkningen mindre trolig.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med undersökningen var att övervaka schaktningsarbetet och med hjälp av ett vetenskapligt arbetssätt undersöka, dokumentera och om möjligt datera den/de fornlämningar som framkom under arbetsföretagets gång. Då arkeolog kom till platsen visade det sig att vissa sträckor redan hade grävts. Grävningen var gjord före Gylltorp och Ullstorp blev registrerade i Kulturmiljöregistret.

Grävningen vid gravfältet L2012:8615 genomfördes enligt plan, utan avvikelser. Lämningarna som påträffades har dokumenterats i föreliggande rapport och beskrivs kortfattat i Kulturmiljöregistret under gravfält L2012:8615.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Östergötland
Kommun	Finspång
Landskap	Östergötland
Socken	Hällestad
Fastighet	Gylltorp 1:1 och Ullstorp 4:2
Lämningsnummer	L2012:8615, L2022:5744, L2022:5745
Lämningsstyp	Gravfält, by-/gårdstomt
Datering	Järnålder, nyare tid
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2022-09-16
Länsstyrelsens diarienummer	431-6931-2022
Ärendenummer i Fornreg	202201302
Arkeologgruppens projektnummer	P22054
Projektledning	Nina Balknäs
Personal	Nina Balknäs
Undersökningstid	2022-10-13 och 2022-10-19
Undersökt yta	251 m ²
Inmätningsteknik	RTK-GPS, manuell inmätning
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Läge och koordinater	Ekonomiska kartan: 9F 2h Hällestad SWEREF 99TM N 6510254,024 E 536446,011
Höjdsystem	RH 2000
Arkiv	Arkivmaterial förvaras hos Arkeologgruppen i väntan på nationell databas.
Digitalt arkiv	Digitalt arkivmaterial förvaras hos Arkeologgruppen i väntan på fyndfördelning.
Fynd	Inga fynd gjordes.

REFERENSER

Skriftliga källor

Lindberg, R. & Björkhager, V. 2013. *Ny elkabel mellan Gylltorp och Ullstorp*. Arkeologisk förundersökning. Gylltorp 1:1 samt Ullstorp 4:2 och 4:4, Hällestad socken, Finspångs kommun, Östergötlands län. Östergötlands museum rapport 2013:83.

Historiska kartor

LANTMÄTERISTYRELSENS ARKIV

D39-45:1, Gylltorp nr 1, Geometrisk avmätning år 1713

Digitala källor

Fornsök (<https://app.raa.se/open/fornsok/>)

Historiska museets fynddatabas, besökt 2023-03-13

<https://mis.historiska.se/mis/sok/sok.asp>

Institutet för språk och folkminnen, besökt 2023-03-13

<https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-ortnamn-i-sverige/vanliga-ortnamnselement>)

Ortnamnsregistret, besökt 2023-03-13

<https://ortnamnsregistret.isof.se/place-names>

Skogens pärlor (<https://kartor.skogsstyrelsen.se/kartor/>)

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER

Figur 1. Översiktskarta med platsen för schaktningsövervakningen markerad inom svart cirkel. Skala 1:250 000.

Figur 2. Översiktskarta med schaktningsövervakningen markerad med röda cirklar. Skala 1:50 000.

Figur 3. Kartöverslägg med geometrisk avmätning över Gylltorp från år 1713 (LMA D39-45:1) och höjddata. Skala 1:10 000.

Figur 4. Fastighetskartan med lämningar registrerade i Kulturmiljöregistret. Undersökningsområdena markerade med svart. Skala 1:10 000.

Figur 5. Plan över schakt och anläggningar vid gravfält L2012:8615. Schaktet grävdes utmed den norra sidan av den grusväg som löper där. Vägen finns med i fastighetskartan men dess sträckning är förenklad vilket gör att det ser ut som att schaktet grävts söder om vägen. Så är alltså inte fallet. Skala 1:1 000.

Figur 6. Stolphål A226 i lod.

Figur 7. De tre stenlyften A166 låg i linje. Foto från väster.

Figur 8. Schaktplan vid L2022:5745. Skala 1:1 000.

Figur 9. Schakt S4 sett från väster. I bakgrunden syns höjden med gravfältet L2012:8615.

FÖRTECKNING ÖVER BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Bilaga 2. Anläggningstabell

Bilaga 3. Vedarts analys

Bilaga 4. ¹⁴C-analys

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Snr	Vid lämning	L/m	Br/m	Djup/m	Beskrivning	Kommentar
S1	L2012:8615	127,5	1,5	<0,5	0,2 m gråstov/väggrus <0,05 m lager A265 Orangegul finsand, ställvis grusig och/eller blockig	A145-A265
S2	L2012:8615	38	0,5/4,4	0,6	Gråstov och äldre matjord över sand, dragen invid/ över äldre ledningsdragning. Ställvis inslag av kol i återdeponerade massor.	Äldre ledning
S3	L2012:8615	10	0,5	0,6	0,2 m gråstov Orangegul finsand	-
S4	L2022:5745	3,9	2,5	1,2	0,4 m gråstov och matjord Därunder steril sand	-

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr	Typ	Mått/m	Djup/m	Beskrivning
145	Lager	16,4x0,8	0,15	Naturligt bildad ränna från vattenavrinning i backe. Rännan var fylld med väggrus.
154	Rotvälta	4,5x1,5	Ej und.	Flammigt lager med oregelbunden form.
159	Lager	2,2x0,4	0,07	Kompakt brun finsand med inslag av kol och förmultnat trä (rötter). Rotvälta?
166	Stenlyft	0,2/st	<0,1	Tre stenlyft på rad, ev. stolphålsbottnar, brungrå finsand med inslag av kol, plana bottenar
188	Stolphål	0,3	0,18	Brun sand med inslag av kol, diffus i kanterna.
194	Stolphål	0,3	0,14	Ljusbrun sand med inslag av kol, en sten 0,1 m st. Centralt lodrät kolsträng från stolpe (PK206).
200	Lager	2,5x1,2	0,04	Ljusbrun sand med inslag av kol, lagerrest
207	Stenlyft	0,35	0,1	Ljusbrun sand med inslag av kol
213	Stolphål	0,25	0,3	Mörk gråbrun sand med inslag av kol, lätt humös, stolphål?
219	Stolphål	0,25	0,1	Mörk gråbrun sand med inslag av kol, lätt humös
226	Stolpfärgning	0,4	0,09	Centralt 1 sten 0,1 m st., mörk gråbrun sand med inslag av kol, lucker (PK242)
	Stolphål	0,6	0,16	Ljusbrun sand med inslag av kol (PK243)
244	Stolpfärgning	0,25	0,06	Mörk gråbrun sand med inslag av kol, lucker
	Stolphål	0,4	0,2	Ljusbrun sand med inslag av kol
258	Stolphål	0,2	0,22	Eg. stort störhål, grå sand med inslag av kol
265	Lager	81x1,5	<0,05	Brun finsand med inslag av kol

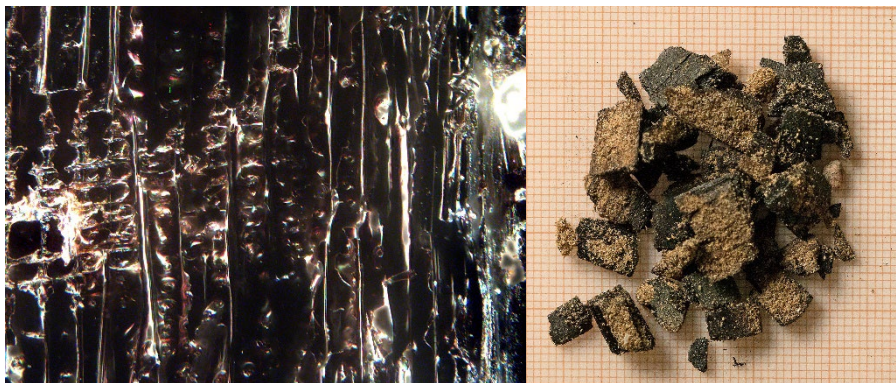
Bilaga 3. Vedartsanalys

ProjektId 2644

Östergötland, Finspångs kommun, Hällestads socken, Gylltorp 1:1,
L2012:8615 (Hällestad 40:1), Gravfält

Stolphål, A194, PK206

Utplockat träkol från ett stolphål. Materialet är tolkat som stolprest. Träkolet var inte helt genomkolat, utan stora delar var helt obrända. Veden kom från välvuxen stam.

Vikt (g)	Analyserad vikt (g)	Fragment	Analyserat antal	Tall
1,1	1,1	28	28	28

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Uppsala 2023-03-20

Nina Balknäs
Arkeologgruppen i Örebro AB
Radiatorvägen 11
702 27 ÖREBRO

Resultat av ^{14}C datering av träkol från L2012:8615, Finspång, Östergötland. (p 4894)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ^{14}C -innehållet i acceleratorn förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 3, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

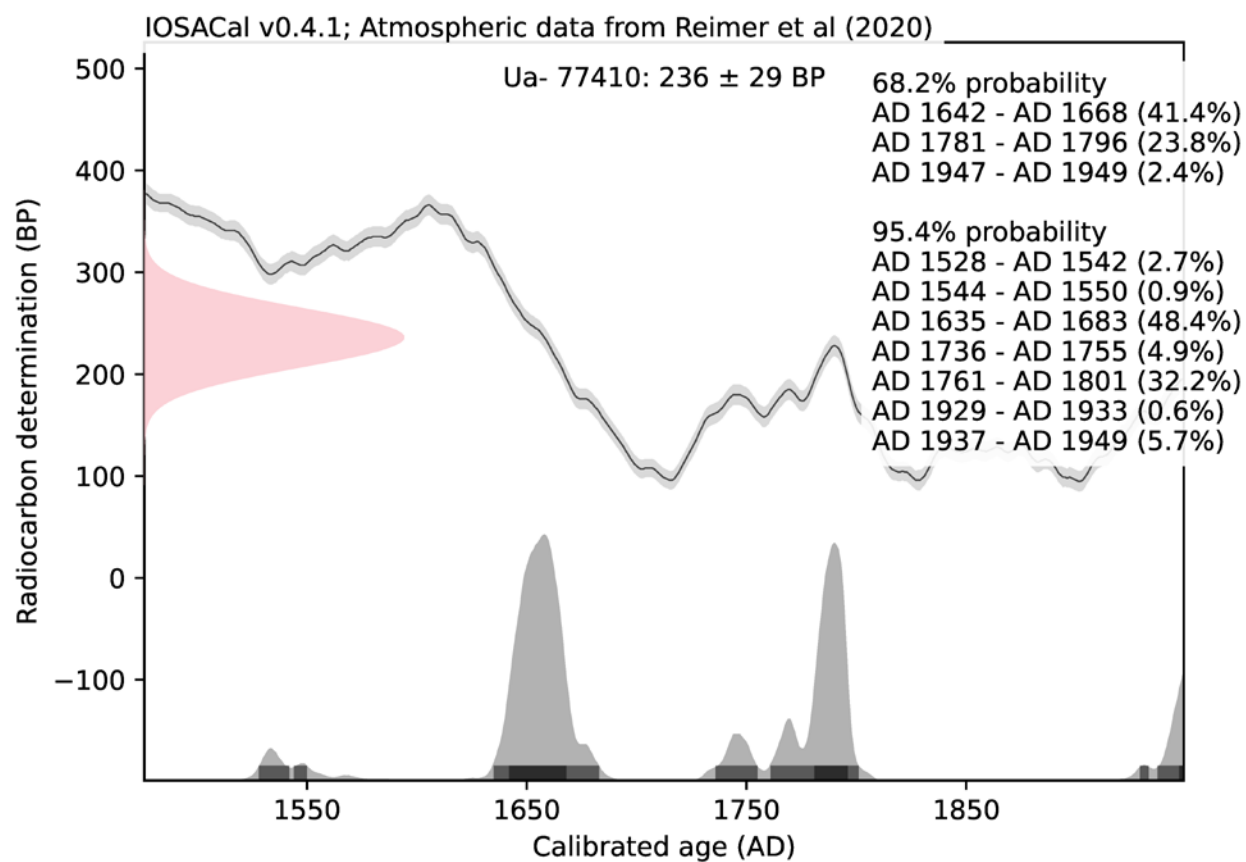
Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰ V-PDB}$	^{14}C ålder BP
Ua-77410	pk206	-26,3	236 ± 29

Med vänliga hälsningar

Maximilian Schmidt
2023.03.21
10:09:10 +01'00'

Maximilian Schmidt/Daniel Primetzhofer

Kalibreringskurvor

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2023:11

